

Az információs társadalomért tevékenykedő civil szervezetek társadalmi beágyazódása és megítélése a fejlesztésekben érdekelt csoportok szemszögéből

Az INFONIA Alapítvány 2005 tavaszán összetett kutatási programot indított a magyarországi civil szervezetek körében. A tanulmány ennek a kutatás-sorozatnak a fókuszcsoportos beszélgetések formájában lebonyolított részét ismerteti és értékeli. A beszélgetések a magyar információs társadalom fejlettségéről és főbb problémáiról szólnak, s feltárták a meghívott kulcsszereplők nézeteit arra vonatkozóan, hogy Magyarországon kik tehetnek a legtöbbet az előbbre jutásért ezen a téren, és a civil szervezetek milyen szerepet játszhatnak a folyamatokban. A kutatás legfontosabb megállapítása, hogy az egyes szektorokban azonosítható „szereplővilágok” közötti kötőanyagot éppen azok a civil aktorok, legfőképpen a „félíg civilek” adhatják, akiknek átjárásuk van a szereplővilágok között, mivel egyidejűleg többszörös identitásuk van.

Szerzői információ:

Juhász Lilla

Jogász, az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán végzett 2003-ban. Jelenleg a Budapesti Műszaki Egyetem Információ- és Tudásmenedzsment Tanszékén egyetemi tanársegéd, a tanszék keretében működő ITOK titkára és az Információs Társadalom és Trendkutató Központ kutatója. Az Európai Unió szakmai műhelyének tagja. Az ELTE-ÁJK politológiai doktori iskolájának hallgatója.

Pintér Róbert

Szociológus-politológus, 1998 óta a Budapesti Műszaki Egyetemen működő Információs Társadalom- és Trendkutató Központ munkatársa, 2001 óta az Információ- és Tudásmenedzsment Tanszék tanársegédje. Számos hazai és nemzetközi kutatási program résztvevője. 2005-ben fejezte be tanulmányait az ELTE szociológiai doktori iskoláján. Ez év nyaratól az Információs Társadalom című folyóirat főszerkesztője. Kutatási területei: az információs társadalom elmélete; Magyarország és az Európai Unió információs társadalmi fejlettsége és politikája; új média; internetkultúra, internetpolitika, internetgazdaság; észak-európai információs társadalmak; elektronikus demokrácia.

Így hivatkozzon erre a cikkre:

Juhász Lilla, Pintér Róbert. „Az információs társadalomért tevékenykedő civil szervezetek társadalmi beágyazódása és megítélése a fejlesztésekben érdekelt csoportok szemszögéből”.

Információs Társadalom V, 4. szám (2005): 50–71.

<https://dx.doi.org/10.22503/inftars.V.2005.4.4>

A folyóiratban közölt művek

a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 4.0

Nemzetközi Licenc feltételeinek megfelelően használhatók.

Juhász Lilla – Pintér Róbert

Az információs társadalomért tevékenykedő civil szervezetek társadalmi beágyazódása és megítélése a fejlesztésekben érdekelt csoportok szemszögéből

A kutatás háttere és módszerei

Az INFONIA Alapítvány 2005 tavaszán összetett kutatást végzett a magyarországi civil szervezetek körében „Civil szervezetek az információs társadalomban és az információs társadalomért – átfogó társadalomtudományi kutatás” címmel. A Nemzeti Civil Alapprogram (NCA) támogatásával folytatott kutatás a következő részekből épült fel:

- kérdőíves kutatás a hazai civil szervezetek részvételével azok informatikai felkészültségének felderítésére,¹
- a civil szervezetek internetes jelenlétének vizsgálata (honlapok tartalomelemzése),
- interjúfelvételek az információs társadalom fejlesztésében érdekelt civil szervezetek képviselőivel, valamint sajtóelemzés a szervezetek tevékenységéről és a velük kapcsolatos diskurzusokról,
- fókuszcsoporthozos beszélgetések a kiemelt állami/politikai, gazdasági, akadémiai és civil szereplők részvételével a civilek szerepéről az információs társadalom fejlesztésében.

Ebben a tanulmányban a fókuszcsoporthozos beszélgetések módszerével végzett vizsgálat eredményeiről számolunk be. A beszélgetésekre 2005 áprilisában került sor a Budapesti Műszaki Egyetem Információ- és Tudásmenedzsment Tanszékén, összesen négy alkalommal, az ilyen jellegű kutatások számára speciálisan kialakított helyiségben. A beszélgetéseket a beszámoló készítői szervezték és vezették le. A beszélgetésekről mind a négy esetben hangfelvétel készült, a résztvevők beleegyezésével. Az alábbi elemzés a hangfelvételek alapján készült ún. „teljes nyers kiírás” szövegén alapul: ez az elhangzottaknak az élőbeszédet visszaadó, szerkesztetlen írásos dokumentuma. A tanulmányban szereplő idézetek szó szerint a résztvevők által elmondottakból származnak, ezért – a beszélt nyelvhez hasonlóan – helyenként töredékes, kusza vagy befejezetlen mondatokat és különféle „kiszólásokat” is tartalmaznak.

¹ A részvizsgálatok anyagából készült tanulmányok közül kettő a *Civil Szemle* hasábjain, kettő az *Információs Társadalom* című szakfolyóiratban, az összegező tanulmány pedig a *Kutatási Jelentés* című kiadványban lát napvilágot. Az NCA-hoz eljuttatott kutatási beszámolókat teljes terjedelmükben olvashatók az interneten is: <http://www.ittk.hu/web/kutatások.html>.

A négy fókuszcsoportos beszélgetés (a továbbiakban röviden „fókusz”) résztvevői a következő négy szereplőcsoport – az ún. „IKT elit” – tagjai voltak:²

- Kormányzati/állami szektor
- Gazdasági szektor
- Akadémiai-kutatói szféra
- Civil szféra

A beszélgetések időtartama hetvenöt perc és százöt perc között volt, az érdemi részt megelőző ismerkedéssel és a kutatási háttér, valamint a módszer rövid bemutatásával együtt. A kutatás átgondoltsága és a gondos szervezés ellenére is felmerült azonban néhány olyan módszertani probléma, amelyek részben hatással voltak a kapott eredményekre, ezeket előljáróban jelezzük:

- A szakértőkkel folytatott beszélgetések sikerét nagyban befolyásolja a *résztvevők száma*. Ellentétben a hagyományos fókuszcsoportos interjúkkal, ahol hét-nyolc résztvevő tekinthető az ideális létszámnak, a szakértőkkel zajló beszélgetések szerencsés esetben négy-öt fő részvételével folynak. A szervezést azonban megnehezíti, hogy az átlagosnál sokkal elfoglaltabb személyekről van szó, akik akár a legutolsó pillanatban is lemondhatják a megjelenést, tehát célszerű az ideális létszámnál több résztvevőt meghívni. Másrészt viszont nem szabad egyetlen szakértőt sem hazaküldeni, ha egyszer hajlandó volt ránk szánni néhány órát, tehát ha mindenki megérkezik, akkor több résztvevővel folyik a beszélgetés. A négy-öt fős csoportlétszám – amellet, hogy biztosítja a megfelelő csoportdinamikát – lehetővé teszi, hogy mindenki megfelelő mértékben szóhoz jusson, és egyrészt senkinek se maradjon fontos mondanivalója a beszélgetés végére, másrészt egyetlen résztvevő se kerüljön túlságosan domináns pozícióba a beszélgetés során. Ezt az optimális létszámot sajnos csak egyetlen alkalommal sikerült biztosítanunk (a kormányzati szektort 5 fő képviselte). A gazdasági szereplők képviselői jóval többen voltak (8 fő),³ az akadémiai és a civil szférából pedig kevesebben vettek részt a beszélgetésekben (3-3 fő).⁴

² A négy csoport kiválasztásának elméleti indokolását a következő fejezetben írjuk le részletesebben. A beszélgetések résztvevőinek jegyzékét a melléklet tartalmazza.

³ Ennek az okát abban a tényben véljük felfedezni, hogy a fókuszra meghívottakkal előzetesen közöltük, hogy kik vesznek részt a beszélgetésen. A nagy cégek vezető beosztású munkatársai – látván, hogy mások már elígérkeztek – feltehetően nem akartak távol maradni: ez a piaci versengés hatásának tulajdonítható. Ugyanakkor, ellentétben a többi fókusszal, amelyekre szintén nyolc-kilenc főt hívtunk meg, itt szinte mindenki meg is érkezett, ami a gazdasági élet „*business-like*” működés módjának tudható be: ha az általunk megkeresett vezető beosztású személy delegált valakit, akkor a beosztottja már nehezen tehetne volna meg, hogy nem jön el.

⁴ A három fős létszámot tekinthetjük a minimumnak, ami mellett még biztosítható a fókusz dinamikája. Ezért fordulhatott elő, hogy a „civil” fókuszra jelentős késéssel érkező egyik résztvevőt – az ilyenkor szokásos eljárástól eltérve – befogadtuk a résztvevők közé (a későn jövők csatlakozását általában nem szerencsés megengedni, mivel vagy feljogosítva érzik magukat, hogy a távollétükben már megbeszéltek témákhoz is hozzászóljanak, vagy nem tudják felvenni a fonalat: mindkét esetben tönkreteszhetik az egész beszélgetést).

Egyébként jellemzőnek is tekinthető, hogy melyik beszélgetés hány fő részvételével és az eredetileg kitűzött időponthoz képest mekkora késéssel kezdődött el. A legkevesebben a „civil fókuszon” jelentek meg: a többé-kevésbé pontosan érkezett két főhöz jelentős késéssel csatlakozott egy további résztvevő, s így csak több mint félórás késéssel kezdhettük meg a beszélgetést. (A teljes képhez hozzátartozik, hogy ugyan ezen a napon zajlott le az „Internet-hajó” rendezvénye, és a hajó kései kikötése miatt az egyik résztvevő egy-

- Neheztette továbbá a fókuszok szervezését az is, hogy sok szereplő nem volt egyértelműen besorolható a négy szféra valamelyikébe. Különösen a civil szektor képviselőinél tapasztaltuk ezt. A kutatás egyik fontos tanulsága, hogy a „civileket” nem lehet olyan élesen elkülöníteni a többi szereplőtől, mivel a másik három szektor bármelyik tagjának is lehet (és gyakorta van is) valamilyen szervezetben „civil identitása”. Ezért többen akár másik csoportba is kerülhettek volna, mint ahová végül meghívtuk őket.⁵
- Az objektivitást bizonyos mértékig veszélyeztette, hogy a beszélgetést levezető kutató, mivel már évek óta az adott témában tevékenykedett, személyesen is ismerte a résztvevők jelentős hányadát. Ez a helyzet azonban az efféle vizsgálatoknál nehezen kerülhető el. Egyes vélemények szerint a szakértői fókuszcsoporthoz beszélgetések nem csupán a résztvevők hozzáértése miatt alkalmasak fontos jelenségek feltárására, hanem ehhez szükség van a beszélgetést vezető kutató szakmai felkészültségére is az adott témában: nem egyszerűen csak a beszélgetés levezetési technikáiban kell járatosnak lennie, hanem magában a témában is, hogy a résztvevők elfogadják a vezetését. Ezért döntöttünk úgy, hogy a fókuszot vezető személy maga is a téma szakértője legyen, még akkor is, ha ismeri a résztvevők egy részét.
- Végül a „civilek” esetében még az is neheztette a fókusz lebonyolítását, hogy nagyon nehéz volt olyan résztvevőt találni, akit a korábbi részvizsgálat során⁶ nem interjúvoltunk meg (végül egy ilyen szakértőt sikerült bevonnunk). Ám az „ismerős” szereplők is csak eleinte vélhették úgy, hogy pontosan tudják, mire irányul a kutatás, mivel a tematika – a közös kiindulópont dacára – csak részben volt átfedésben a korábbiakkal. Az interjúktól eltérően itt nem a civil szervezetek belső világára, hanem a külvilággal való kapcsolataikra és a kulcsszereplők viszonyaira koncentráltunk.

Végül röviden szót kell ejtenünk a fókuszok tartalmi szerkezetéről. A négy beszélgetés minden esetben a következő részekre tagolódott:⁷

- I. Az információs társadalom fogalma, fejlettsége és főbb problémái Magyarországon.
- II. Szereplővilág: azoknak az aktoroknak az azonosítása, akik Magyarországon a legtöbbet tehetnek az előrejutásért.
- III. Az azonosított szereplők között fennálló viszonyok.
- IV. A civil szervezetek és az a szerep, amit ténylegesen betöltenek a folyamatokban.

általán nem tudott megjelenni, pedig biztosra ígérte a részvételét. A résztvevők számát csökkentette továbbá az is, hogy több olyan szereplőt, akik a „civilek” közé is kerülhettek volna, bizonyos megfontolások miatt egy másik csoportba soroltunk be – ennek indoklására később visszatérünk.)

⁵ Ilyen esetekben azt mérlegeltük, hogy az aktuális vizsgálat és a feltenni kívánt kérdések tekintetében a meghívottnak feltehetően melyik identitása kerül előtérbe. A NIOK képviselőjét például azért soroltuk a civil fókusz helyett az akadémiai csoportba, mert nem sokkal korábban részt vett egy viszonylag átfogó kutatás elkészítésében a „civil informatika” témakörében, ami jelentős mértékben átfedésben volt a mi kérdőíves részvizsgálatunkkal. Más szereplők besorolása is hosszas mérlegelést igényelt, mivel az egyes szereplők meghatározhatják a beszélgetés irányát: ha egy valójában civil identitással rendelkező szereplőt beültetünk egy másik csoportba, akkor vagy nem fogja jól érezni magát, és a háttérben marad, vagy olyan „bennfentes” civil témákat is felvet, amelyek az adott csoport képviselői számára ismeretlenek, s ezért az utóbbiak esetleg laikusnak érezhetik magukat, és nehezebben nyilatkoznak meg más kérdésekben is.

⁶ A mélyinterjú kutatás alkalmából.

⁷ A beszélgetések részletes vezérfonalát mellékelten csatoljuk.

Annak érdekében, hogy a beszélgetések tartalmát és tanulságait minél pontosabban tudjuk visszaadni, a továbbiakban – a rövid elméleti bevezetést követően – beszámolónk is ezt a szerkezetet követi.

Elméleti háttér: a „Wilson-gyémánt” működés közben

A kutatás elméleti kiindulópontjául Ernest Wilson úgynevezett „gyémánt”-modelljét választottuk. Wilson az információ korába most vagy még ezután belépő fejlődő országok felzárkózását kutatva kettős (egyidejűleg strukturalista és individualista – az emberi tényezőkre orientált) megközelítési módot dolgozott ki a folyamatok megértéséhez (Wilson 2003, 2004). Elmélete szerint valamely technológia alkalmazása nem csupán egy eszközrendszer felhasználását jelenti, hanem egyszersmind egy viselkedérendszer integráns része is a társadalomban, vagyis a tágabb társadalmi kontextusba való beágyazódottsága nélkül nem vizsgálható. Az egyszerű – és közkeletű – mutatók összehasonlítására éppen ezért sohasem adhat teljes képet, mert figyelmen kívül hagyja az egyedi kontextusokat. A gazdasági teljesítmény – rendszerint az egy főre eső GDP értékével kifejezve – természetesen erős magyarázó értékű független változó lehet (Wilson szerint a technológiai diffúzió mutatói 60 százalékban erre vezethetők vissza), de jelentős különbségek mutatkoznak a GDP/fő tekintetében közel azonos szinten álló országok között is. Az általunk is vizsgált területen (az IKT-eszközök társadalmi használatbavétele terén) egyes országok az átlagnál jobb, mások viszont rosszabb teljesítményt produkálnak. Wilson éppen arra a kérdésre kereste a választ, hogy milyen okok húzódnak meg e teljesítménykülönbségek mögött.

Wilson számos országban személyesen is végzett vizsgálatokat. Többek között Brazíliában, Kínában, Ghánában és Szenegálban folytatott terepkutatást, hogy a különbségeket ne csupán közvetett forrásokra támaszkodva elemezhesse, hanem kiváltó okaikkal együtt közvetlenül mérhesse fel, különböző kontinenseken és különböző kultúrákban. Modelljében azonban az így tapasztaltak révén egyre inkább gyengülni látszottak a struktúrából fakadó meghatározottságok, és egyéb, korábban nem vizsgált változók tűntek fel. Ez utóbbiak között különösen fontosnak bizonyultak a *személyes felelősség* körébe utalható hatások. Wilson – miután megismerkedett a helyi szakemberekkel és a kulcspozícióban lévő döntéshozókkal – a korábban általa felállított strukturalista megközelítésű modell helyett az emberi tényezőknek sokkal nagyobb szerepet biztosító, kevésbé merev modellt kezdett el kidolgozni, amelyben a *struktúra* mellett döntő szerepet játszanak az *egyének közötti kapcsolatok* is.

Így jutott el a technológiai indíttatású társadalmi modernizáció sajátos modelljéhez, amelyben a fő szektorok szereplői között aktuálisan fennálló dinamikus viszonyra helyeződik a hangsúly. Wilson tézise szerint minden modernizáció sikere az *állam*, a *magánszektor*, a *civil szféra* és az *akadémiai szféra* (a tudományos kutatások világa) közötti kapcsolatok minőségétől függ. A vizsgált országokban a modernizáció kezdetén mindig az állam volt túlsúlyban (különösen igaz ez a deklaráltan szocialista rendszerekre). A fejlődés menete pedig szorosan összefügg azzal, hogy az állam mennyit és hogyan képes ebből a központi szerepéből, az általa gyakorolt hatalomból és ellenőrzésből átengedni más szereplőknek. A kulcskérdés mindig az, hogy azok az aktorok, akiknek ez a „hata-

lomátadás” sérti a személyes érdekeit (mert kevesebb lesz a befolyásuk, vagy rosszabb lesz a gazdasági pozíciójuk stb.), mennyire vannak középponti helyzetben, például képesek-e elgáncsolni vagy lefékezni a fejlődési folyamatokat.

Az átmenet kezdetén először a zárt monopolista struktúrát kell lebontani. Ehhez azonban jó belső viszonyokra, a szereplők közötti bizalomra és a különböző szektorok közötti átjárásra, hatékony kommunikációra van szükség. E nélkül nincs sikeres modernizáció. Részben ez magyarázza, hogy közel azonos gazdasági teljesítményű országokban miért lehet eltérő a fejlődés üteme, illetve aktuális szintje. Van, ahol az átjárás és a bizalom megvan a szereplők között, máshol pedig hiányzik vagy igen alacsony szintű.

Wilson szerint – a fenti megfontolások alapján – a modernizációs átmenet szakaszai a fejlődő országokban a következők:

1. *piac előtti*: az állam hatalmas, a többi szereplő nem releváns, főleg a civil szféra kicsiny és fejletlen;
2. *piacosodó*: az állam ereje csökken, a magánszektor felduzzad, a civil szféra erősödik, szerepet kap a tudomány is;
3. *versengő*: az állam szerepe egyre kisebb, a piaci szereplők versengenek, a civil szféra tovább erősödik, az akadémiai szféra szerepe kibővül;
4. *negyedik szakasz*: az állam hatáskörei alacsonyabb szinten stabilizálódnak, a piac konszolidálódik, a civil szféra jelentősége megnő, a tudomány világa egyenrangú partnerré válik.

A négy szereplő között fokozatosan minden irányban nyitott kommunikációs háló jön létre, amit Wilson „négyes” vagy „gyémánt”-struktúrának nevezett el (röviden: *Quad*). Az átmenet akkor sikeres, ha ez a gyémánt ki tud alakulni, vagyis a szereplők között minden irányban hatékony kommunikáció jön létre.

Tulajdonképpen minden szakaszban változik a (hatalmi) struktúra, de ez nem jelenti azt, hogy ezzel a társadalmi egyenlőtlenségek és a belső konfliktusok is maradéktalanul megoldódnának. Wilson tézise szerint *minden legújabb kori modernizáció sikere a főbb szereplők (az állam, a magánszektor, a civil szféra és a kutatói-egyetemi világ) közötti kapcsolatrendszer működésétől függ*, vagyis ez a négyes olyan szerkezetet alkot, amelyben meghatározó jelentőségűek a szereplők között meglévő kommunikációs és intézményes kapcsolatok, a bizalom szintje és a kölcsönösség mértéke. Minél teljesebb a struktúra (minél hatékonyabban funkcionálnak a kommunikációs csatornák), annál jobban működik az átmenet vezérlése.

Magyarországon a rendszerváltás óta eltelt évek folyamán az „információs kapitalizmus” egyfajta kelet-közép-európai változata alakult ki, sajátos helyi jellegzetességekkel, ami a Wilson-gyémánt négy főbb szereplője közötti viszonyrendszer tekintetében az alábbi vonásokkal határozható meg: *az állam kezdeti túlsúlya, a gazdaság és a (multinacionális) tőke megerősödése, a lakosságnak az átalakulási folyamatokkal kapcsolatban egyidejűleg megnyilvánuló bizalmatlansága és lelkesedése, a civil társadalom lassú erősödése, az akadémiai szféra marginalizált helyzete, és végül a négy szereplő közötti kommunikáció nehézsége, akadozása.*

Mindez azonban Magyarországra vonatkoztatva csupán elméleti megállapítás. Bár Wilson modellje az elmúlt években ismertté és meglehetősen népszerűvé vált itthon (főleg a társadalomtudományi kutatók körében, de közvetítésükkel bizonyos mértékig más szférákban is), empirikus vizsgálatára mindeddig nem került sor. Voltaképpen nem

tudhattuk, hogy egyrészt a négy szféra képviselői hogyan látják ezt a fejlődési folyamatot, és maguk az érintettek vajon igazolják-e az elmélet érvényességét (ők is úgy gondolják-e, hogy valóban az említett szereplők – és a köztük meglévő kapcsolatok – a leginkább meghatározó jelentőségűek a folyamatokban, vagy pedig más tényezőket esetleg fontosabbnak tartanak stb.).

Éppen ezért a kutatás során lebonyolított fókuszcsoporthoz tartozó beszélgetések nem csupán a civil szektorra, illetve annak az információs társadalomért tevékenykedő részére koncentráltak (ez a komplex kutatási programon belül a mélyinterjú és a sajtóelemzési vizsgálatok feladata volt), hanem kiléptek a Wilson-gyémántnak ebből a csúcsából és a civil szféra kapcsolatrendszerét, beágyazódását és környezetét tették vizsgálat tárgyává, vagyis lényegében az egész hazai „IKT-elitről” készítették egyfajta látóképet – azzal a céllal, hogy ezen belül jobban megismerjük a „civil szegmens” helyzetét és sajátos jellemzőit.

A „fókuszok” során előfordult, hogy a résztvevők egyes civil szervezeteket – azok státusát hibásan percipiálva – valamelyik másik szektorhoz soroltak (például a Teleház Szövetségről a gazdasági fókusz résztvevői azt gondolták, hogy állami szervezet).⁸ A civil szereplők körében *ad absurdum* még önmaguk számára is a saját jelentéktelenségük az egyik legfontosabb identitás-elem: a civil fókusz résztvevői gyakorlatilag nem tudtak olyan civil szervezetet megnevezni, amely kifejezetten az információs társadalomért tevékenykedne – miközben a mélyinterjú részvizsgálat során mi magunk több mint harminc ilyen NGO-t azonosítottunk.⁹

I. Az információs társadalom fogalma, fejlettsége és főbb problémái Magyarországon

A beszélgetések megkezdésekor¹⁰ először mindig azt a „színpadot” próbáltuk azonosítani, ahol a szereplők „játsszanak”, ahol az interakciók végbemennek közöttük. Egymás után körbejártuk tehát az alábbi kérdéseket:

- Az információs társadalom fogalma
- Magyarország fejlettsége
- Hazai problémák
- A civilek helyzete ebben a közegben

Az információs társadalom *fogalmát* illetően *sajátos kettősség* volt megfigyelhető minden fókusz során: a résztvevők a beszélgetés kezdetén elvontabb megközelítéssel, mintegy társadalmi rendszerként kezelték a fogalmat, összetett jelenségvilággként utal-

⁸ „– Teleház-mozgalmat mondom, amit nem mondatok eddig, mert még senkinek nem jutott eszébe, de eszébe is juthatott volna akár.

– Azt miért nevezzük civilnek?

– Azt miért nem a kormányzathoz sorolod?”

⁹ Erre a mélyinterjú és sajtóelemzés módszerével végzett vizsgálat folyamán került sor.

¹⁰ A beszélgetés első blokkja a módszernek megfelelően általában valamilyen tágabb kérdéskörből indul ki, amelyből a későbbiekben fókuszálni lehet a szűken vett témára, esetünkben a civilek szervezetek szerepére az információs társadalomban.

va rá. A beszélgetés előrehaladtával azonban ez akaratlanul is zárójelbe került, elfelejtődött, és a konkrétan felmerülő problémák tárgyalásakor a fogalom aktuális tartalmaként rendszerint már az internethasználat, az információs és kommunikációs technológiák, a digitális szakadék stb. jelent meg. Az „*információs társadalom*” kiépítése tehát a résztvevők tudatában – és szakmai diskurzusában – gyakorlatilag az infokommunikációs eszközök társadalmi elterjedését és széles körű felhasználását jelenti.

Az elvont fogalom értelmezéseként elhangzott, hogy az információs társadalom „a termékek és szolgáltatások immaterializálódása, digitális alapokra helyezése, mivel az információs társadalomban a társadalom új alapokra épül”. Az akadémiai fókuszon felmerült néhány társadalomtudományi megközelítés is:

- Makroszinten: „A munkaerő hány százaléka dolgozik az információs társadalomban?”
- Mikroszinten: „Mérhető, időmérlegekkel vizsgálható, hogy megtörtént-e, illetve milyen mértékű az információs társadalom kiépülése – például mennyi időt töltenek az emberek a médiával, belemerülnek-e a kibertérbe?”

Magyarország fejlettségének témája természetesen szorosan összefügg a következő blokkal, vagyis azzal, hogy a hazai folyamatokban melyek a legfontosabb problémák. Kérdés persze – amint az fel is merült –, hogy mihez mérjük az információs társadalom fejlettségét, vagyis mihez képest értékeljük Magyarország fejlettségét vagy fejletlenségét. Ahogy fentebb utaltunk rá, itt már működésbe lépett az információs társadalom leegyszerűsített fogalma, tehát internetpenetrációról, eszközhasználatról, az interneten elérhető tartalmakról, szolgáltatásokról stb. esett szó, a résztvevők ezeken a mutatókon keresztül mérték a hazai fejlettségi szintet.

Mindezek alapján néhány általános megállapítás tehető Magyarország fejlettségére vonatkozóan. Általában elmondható, hogy a fókuszokon hangoztatott vélemények szerint az információs társadalom kiépítése terén az ország lemaradásban van:

„[...] korábban bizarr hangzású országokról, mint Szlovákia meg Románia, büszkén mondtuk, hogy haha, a Keleti blokkon belül, hogy le vannak tőlünk maradva... Nincsenek. Sőt. Masszívan előtünk vannak. Sikerült addig tökölni, amíg ezek a korábban esélytelennek tűnő országok simán beelőztek. A következő Horvátország lesz.”¹¹

Elhangzott, hogy Magyarországon az információs társadalom – az elvárásokkal ellentétben – „bizonyos szegmensekben gyorsabbá tette az életet, de hatékonyabbá nem”. Ez felveti az időháztartás problémáját: az információs társadalom kialakulása gyorsabbá teszi a folyamatokat, de minden tevékenység mögött valós időigény áll, és ez egyre több aktív, „működtetni muszáj” kapcsolatot feltételez. A probléma nemcsak az egyén szintjén, hanem a nagyobb rendszerek szintjén is felmerül, például a civil szféra és az állam viszonyrendszerében, ahol szintén nincs egyszerűsödés (lásd: pályáztatás).

Ami az információs társadalom hazai problémáit illeti, a legtöbben itt tudtak először bekapcsolódni a beszélgetésbe, erre ugyanis szinte mindenki tudott példákat mondani.

¹¹ A dőlt betűvel szedett idézetek – külön jelölés nélkül – minden esetben a fókuszokon elhangzott megnyilatkozásokból származnak.

Miután minden alkalommal pillanatok alatt az infokommunikációs eszközök elterjedése és társadalmi használatbavétele került a középpontba, a problémák kapcsán is erre koncentráltak a résztvevők. A felvetések a következő csoportokba sorolhatók:

- *Hozzáférési problémák:* Feltételek, eszközök hiánya, az új alkalmazások megismerésének és birtokbavételének nehézségei, sürgető szükség a felhasználók képzésére és a lehetőségek megismertetésére.
- *Digitális egyenlőtlenségek* (szoros összefüggésben az előző ponttal): Az eszközök (elsősorban az internet) elérhetősége és avatott használata egyaránt problematikus. Idetartozó területek: képzettség, internetpenetráció, az egyes településtípusok és régiók közti különbségek, gender-szakadék.
- *Érdektelenség, közöny, negatív attitűdök:* Elhangzott olyan vélemény, miszerint „az internet legnagyobb problémája az, hogy számítógépen keresztül érhető el, amit sokan elutasítanak”. Gyakran említették az igények hiányát is. „Az információs társadalom fejletlensége generációs probléma – az elszigeteltség az információs társadalom kiépítésének gátja. Pedig személyes példák alapján elmondható, hogy az idősek is bevonhatók.”
- *Nem megfelelő tartalom és szolgáltatások:* A tartalom előállításánál túl erős az üzleti jelleg, és a közigazgatásnak is többet kellene tennie a megfelelő színvonalú elektronikus szolgáltatásokért.
- *Elégtelen koordináció:* Hiányzik az információ koordinálása, összehangolása – az állami igazgatás ellenérdekeltsége érvényesül, pedig fontos lenne, hogy egyáltalán gazdája és megfelelő gazdája legyen a területnek. Ebbe beletartozik, hogy legyen stratégia, de négyévente ne legyen teljes irányváltás a területen. Bár az elmúlt években olyan kedvező programok is elindultak, mint amilyen a Teleház vagy a Sulinet, ezek a példaadó kezdeményezések „nem érnek össze”.

Bár a vezérfonal szerint a *civilek* az első blokkban még nem szerepeltek önállóan, tehát rájuk vonatkozóan nem hangzott el konkrét kérdés, többen – a meghívás alapján ismerte a beszélgetés fő témáját – mégis úgy érezték, hogy már a problémák felvetésekor sem általánosságban, hanem konkrétan a civilekre vonatkozóan kell megfogalmazniuk a mondanivalójukat. Így elhangzott néhány megállapítás kifejezetten a civil szervezetek helyzetével kapcsolatban is:

- A civil szervezetek anyagi szempontból nem nyertek az internet bevezetéséből, ugyanakkor az internetnek köszönhetően egyre több feladatot látnak el.
- A civil tartalom soha nem lesz üzleti jellegű, miközben nyilván versenyeznie kell más tartalmakkal a figyelemért.
- Az internetes hozzáférés hiánya csökken a civilek körében, miközben a KSH 2003. évi jelentése szerint a civilek 30%-ának nem kell az internet.
- Azoknak a civil szervezeteknek az aránya, amelyek saját honlappal rendelkeznek, 20% alatt van. Az internet az elit civil szervezetek médiuma. Sok esetben a civilek számára csak addig érdekes a honlap, amíg nekik maguknak nincs saját portáljuk; gyakorta fel sem ismerik, hogy mire tudnák használni a világhálót.
- A NIOK felmérése szerint (Török–Oprics, 2004) sok szervezetnek még irodája sincs, ami sok esetben kizárja, hogy saját információs és kommunikációs infrastruktúrával rendelkezzen.
- A civileknél hiányzik a hálózatszervezés és az önszerveződés.

Mindent összevetve kijelenthető tehát, hogy mind a négy fókusz esetében az információs társadalom fogalmának igen gyakorlatias értelmezése mentén indult meg a gondolkodás, és az elhangzottak alapján Magyarországról megállapítható, hogy jelentős lemaradásba került még a környező országokhoz képest is.

II. Szereplővilág: A főszereplők és a közöttük lévő viszonyok

Szereplők a kulcsszereplőkről – hierarchialisták

A következő kérdés – az előző blokk legfontosabb megállapításához kapcsolódva, miszerint Magyarország egyre inkább lemarad – az volt, hogy kik tehetnek valamit ez ellen, vagyis kiknek van lehetőségük beleszólni a fejlesztési folyamatokba, kik azok a kulcsszereplők a magyar információs társadalmi térben, akik a legtöbbet tehetnek az előbbre jutásért.¹²

Bár a kérdés egyszerűnek tűnik, mind a négy csoportban komoly gondokat okozott az értelmezése, majd a megválaszolása is. A résztvevők az explicit kérdésfeltevés ellenére sem tudták elkülöníteni egymástól a *sein* és a *sollen* világát, vagyis a „hogyan működik itt és most” kérdésébe folyamatosan belekeveredett a „hogyan kellene működnie általában” kérdése és egy „normális” társadalomban illúziója. Következésképpen a „mi nem egy normális országban élünk”, a „bezzeg Nyugaton” modalitás mindaddig uralta ennek a kérdésnek a megvitatását, amíg egyértelműen, többször is el nem hangzott, hogy most nem ez a diskurzus tárgya, hanem annak a végiggondolása, hogy 2005-ben Magyarországon kik számítanak a legfontosabb szereplőknek, akik az előzőekben felvázolt problémavilág kezelése terén a legtöbb hatalommal, befolyással és cselekvési lehetőséggel rendelkeznek.

Az egyes fókuszokon részt vevő szakértők a következő szereplőket azonosították kulcsszereplőként a hazai információs társadalomban (a sorszámok az aktorok hierarchiájára is utalnak, a résztvevők által percipiált erőviszonyoknak megfelelően):

Az egyes szektorok képviselőinek percepciója a magyar információs társadalom kulcsszereplőiről:

A) Kormányzati szektor

1. Üzleti szektor: bankok, kereskedelem, pénzügy
2. Közpolitika (hatalom)
3. Média
4. Közszolgáltatást nyújtó intézmények – közigazgatás
5. Oktatási intézmények
6. Civil szervezetek – decentralizált szervezetek
7. Háztartások, lakosság

¹² Először csak azonosítottuk ezeket a szereplőket, és az említések sorrendjében felírtuk őket a helyiségben lévő táblára. Ezt követően kezdtünk el „dolgozni” velük – ezzel a következő fejezetben foglalkozunk részletesebben.

B) *Gazdasági szektor*

- „Mínusz 1.” Kormányzat, önkormányzat, stratégiaalkotás, minisztériumok (Miniszterelnöki Hivatal, Elektronikus Kormányzati Központ, az Országgyűlés Informatikai Bizottsága)¹³
- „Plusz 1.” Üzleti szektor: Multik, kis- és közép vállalkozások, mikrovállalkozások. Tartalomszolgáltatók, az IKT eszközök gyártói.¹⁴
- 3. Oktatás és képzés
- 4. Elektronikus és nyomtatott média
- 5. Civil szervezetek
- 6. Tudományos szféra

C) *Akadémiai szektor*

1. Állam: politikai akarat, közigazgatás, minisztériumi apparátusok, önkormányzatok, pártok
2. Üzleti szektor: vas, drót, internetárak, online szolgáltatások általában, szoftver szabványok. Közvetett és közvetlen szereplők.
3. Felhasználók, tömegoktatás
4. Jogvédők, fogyasztóvédők, lobbisták, civilek (hiánya), IT-érdekvédők
5. Nemzetközi szereplők: források, oktatás, globális civil társadalom

D) *Civil szektor*

- 1-2. Gazdaság
- 1-2. Politika: az éppen hatalmon lévő politikai pártok
3. Állam és közigazgatás: a politikai akarat végrehajtása
4. Média
- 5-6. Tudományos szféra, kutatók
- 5-6. Civil szervezetek

A wilsoni kategóriák percepciója

Ha megnézzük a fenti négy felsorolást, talán meglepetésként érhet minket, hogy több-kevesebb változtatással, de mind a négy esetben maguk a szereplők is a wilsoni négyeshez hasonló szereplőgárdát állítottak össze. Akad viszont néhány igen fontos eltérés is. Előfordul például, hogy a wilsoni négyes egyes szereplői elő sem kerülnek, miközben a résztvevők öt-hét szereplőt mindenhol nevesítenek¹⁵ (a kormányzati szektorból az akadémiai szektort nem is „látják”, és az akadémiai szektorból – sokatmondó jelzésként – szintén ez maradt ki, vagyis a szektor képviselői önmagukat nem sorolják a főszereplők közé, míg mindhárom másik csoport „öntudatosabb”). Ugyanakkor vannak

¹³ A mínusz jel minősítést fejez ki: azt jelzi, hogy ez a szektor a legfontosabb szereplő, de erősen deficitese a működése.

¹⁴ A szembenállás jele arra utal, hogy az üzleti szektoron belül versengés folyik és konfliktusok vannak.

¹⁵ Tehát a kimaradás fő oka nem egyszerűen az, hogy a megnevezett szereplők számossága kicsi, hanem az, hogy a csoportban részt vevők számára nem tartoznak a legfontosabb szereplők közé a wilsoni négyes egyes tagjai.

olyan szereplők, akik mindössze egy-két helyen szerepelnek, és nem mindenütt kerülnek elő önállóan (például lakosság, oktatási intézmények, nemzetközi szereplők). A két legérdekesebb, több csoportban is tapasztalt jelenség azonban minden kétséget kizáróan a *kormányzati szféra kettéválasztása politikára (hatalomra) és közigazgatásra (végrehajtó apparátusra)* – ez a kormányzati és a civil fókuszban hangzott el – és a *média mint önálló szereplő megjelenése* – ezt az akadémiai szektor kivételével mindegyik fókuszcsoporthat felvette.

Az állam kettéválasztását politikára és közigazgatásra elsősorban a magyar közélet átpolitizáltsága indokolja, ami azt is maga után vonja, hogy a szakapparátus minden választás után kicserélődik. Másrészt az a helyzet, hogy míg a nagypolitika számára az információs társadalom kérdése a gyakorlatban nem élvez elsőrendű prioritást, addig a közigazgatásban jól azonosíthatóan léteznek a téma iránt elkötelezett szereplők (pl. IHM), és fontos fejlesztési programok futnak. Ezt a kettősséget felismerve a két alszektort el kell különíteni egymástól, ami a wilsoni modellben nem lehetséges, ezért az ebben a vonatkozásban nem is képes megmagyarázni a magyar sajátosságokat:

„A kormányt és a közigazgatást ne keverjük, mert akkor másról beszélünk. [...] Én azt mondom, hogy abban a szituációban, amikor a politika olyan cserélődési hatást okoz a közigazgatásban minden egyes választás után, mint ma lejátszódik, abban a szituációban elég erős ráhatás van, [...] nem kéne így lennie, mert gondolom, hogy egy államtitkár vagy államtitkár helyettesi szinten meg kellene ezt állítani, de most egyelőre még nem ez történik. [...] Különösen akkor, amikor olyan civil szereplő, mint én megnézem azt, hogy kivel vagyok kapcsolatban egy adott szakminisztériumban, és akkor utána nem győzők az arcokhoz alkalmazkodni, mert négy évben körülbelül háromszor cserélik az osztályt.”

„A közszférában tényleg elkülönül két érdek. Az egyik az a közszolgálat vagy közigazgatás, a másik a politika. És az nem ugyanaz a csúcs. Mert hogy az kettévált.”

„Nyilvánvaló, hogy a közpolitikának, a hatalomnak is van egy szerepe ebben az egész információs társadalom kérdésében. Az, hogy a politika mit tűz a zászlajára.”

A média mint önálló szereplő fontossága az akadémiai fókusz kivételével mindegyik fókuszcsoporthat tagjai számára gyakorlatilag megkérdőjelezhetetlen volt. Az elhangzott vélemények szerint a média kétségtelenül kulcsszerepet játszik a tudatosság növelésében, a vélemények formálásában és a tájékoztatásban, de többnyire igen negatív színben jelenik meg. Különösen azt róják fel hibájául, hogy eltakarja a valóságot és hamis színben tünteti fel a folyamatok középpontjában lévő internetet:

„Az a probléma, hogy a média mit közvetít. [Ő] azt hiszi, hogy transzparens, és közben abszolút nem az. Tehát az, amit a média közvetít, az emberek azt hiszik az a valóság, és közben pedig nem az a valóság. [...] Lehetséges, hogy nem abban a szerepben kéne lennie, mint amiben pillanatnyilag gyakorlatilag van, de ott van, és azszal számolni kell.”

„Az internet úgy jelenik meg számára [a hétköznapi ember számára – P.R.], hogy lehet olyan letölteni bomba receptet, meztelen nőt, gyerek pornót és pedofil lapot. Ez jelenik meg az internet kapcsán egy egyszerű embernek a médiában.”

A média ebből a szempontból hasonlít tehát az államhoz: miközben nagy felelősség terheli és igen sok feladatot ellát, tevékenységének megítélése inkább negatív: még többet kellene tennie és jobban kellene működnie, mint ahogyan jelenleg működik.

A beszélgetéseket követő napokban elgondolkodtunk azon is, hogy vajon vannak-e olyan nagy társadalmi szereplők, amelyek elméletileg meghatározóak lehetnek, de mind a négy felsorolásból kimaradtak. Egyetlen ilyen sikerült azonosítani, mégpedig az egyházat – hacsak nem tekintjük úgy, hogy azt a szereplők kimondatlanul is a civil szervezetek közé sorolták. Az egyház hiánya azonban könnyen magyarázható azzal, hogy a mai magyar társadalom egyrészt nem különösebben vallásos, másrészt pedig az egyház mint intézmény – többnyire konzervatív jellegénél fogva – eleve kevés országban és kevés esetben tölt be meghatározó szerepet az információs társadalom kiépítését célzó modernizációban (az olyan országok kivételével, ahol a vallás erősen áthatja az egész társadalmat, s ennek köszönhetően sikerrel hallathatja a hangját).¹⁶

A szereplők közötti viszonyok

Természetesen nemcsak az érdekes, hogy *melyik* szereplőket tartják fontosnak az egyes szektorok képviselői, hanem az is, hogy *mennyire* tartják fontosnak őket, illetve milyen viszonyrendszert tételeznek fel közöttük. A fentebb leírt sorrendek a hierarchia mellett a belső tagozódásra és helyenként a belső-külső konfliktusokra is rámutattak.

A beszélgetésnek ebben a részében alapvetően arra a kérdésre kerestük a választ, hogy az említett szereplők között milyen viszonyok állnak fenn: Ki dominál, kik az elsődleges, meghatározó szereplők?

A dominancia és a hierarchia tekintetében elmondható, hogy *mind a négy esetben az egymással szoros kapcsolatban lévő gazdaság és az állam került a lista élére*. Két esetben (a gazdasági és a civil fókuszban) még csak erősortrendet sem sikerült felállítani közöttük, egyenrangú félként azonos sorszámot kaptak. Ez a két szereplő a másik két szektor (az akadémiai és a civil szféra) képviselői szerint valósággal „rátelepszik” a fejlesztési programokra, és a lehetőségek, a hatalmi potenciál tekintetében az összes többi aktor nagyságrendileg lemarad mögöttük:

„Ha arra gondolsz, hogy a gazdasági elit mit bír elérni politikai szinten, hogy az ő érdeke érvényesüljön, tehát ilyen szempontból hajlok [arra – P. R.], hogy majdnem lehet, hogy fontosabb [mint az állam]. [...] nem tudok ilyen vagy-vagyokban gondolkodni, mert úgy érzem, hogy majdnem egyforma [az állam és a gazdaság – P. R.]. Nincsen alá-fölé rendeltség.”

„Tudok egy konkrét példát, [...] az esélyegyenlőségi törvényből totál kimaradt a vállalkozói vagy az üzleti szféra. Nem vonatkozik rá az esélyegyenlőségi törvény, és ezt a civilek nem bírtuk elérni, hogy bekerüljön, hiába volt az állam részéről vagy a közigazgatás részéről [támogatás – P. R.], nem vonatkozik rá az esélyegyenlőségi törvény. Csak a közigazgatásra vonatkozik, és ez

¹⁶ Az egyház háttérbe szorulása Magyarországon leginkább akkor válik érthetővé, ha olyan országokra gondolunk, mint például Lengyelország vagy Olaszország, ahol a társadalmi kérdésekben, az emberek hétköznapijaiban és a kulturális közeg, az érvényes értékrendek meghatározásában az egyház sokkal fontosabb szerepet tölt be, mint a mai Magyarországon.

tuti biztos, hogy ki is mondták, hogy ez egyszerűen a gazdasági szféra elérte a politikánál, hogy vegyék ki belőle ezt. Tehát érted, amikor ilyen szinten bele tud nyúlni a gazdasági szféra, hogy a törvények például az ő érdekei szerint születnek és lesz belőle egy csomó katyvasz, és nem tudom egyébként, mert ebben nem vagyok naprakész, hogy információs társadalomra mikor születnek esetleg olyan alkuk, amik pont lehet, hogy az információs társadalom fejlődését akadályozzák, ha tudnék erre most példát mondani, az jó lenne. Erre értettem, amikor azt mondtam, hogy lehet, hogy a gazdasági lobbis olyan erős, nyilván átszövi a politikát, mert ott vannak az emberei, de ezt az egyetlen élő példát tudom, mert általában ezt puffogatják, hogy a gazdasági lobbis érdekei, meg a politika stb.”

A gazdasági és a kormányzati szereplők természetesen „különvéleményt” fogalmaztak meg ezzel kapcsolatban, amit az is jól jelez, hogy a gazdasági fókuszban az állami szektor „mínusz egyest” kapott a teljesítményére, vagyis azt elfogadják, hogy az állam a legfontosabb szereplő, de igencsak rossz hatáskórnak tartják a működését. A gazdasági élet képviselőinek saját szerepüket illetően nincsenek illúzióik, tudják, hogy kulcspozícióban vannak, de egyrészt visszautasítják, hogy minden esetben keresztül tudják vinni az akaratukat az állammal szemben, másrészt elhárítják azt a felelősséget is, amit a többi szereplő hozzájuk rendel: szerintük az információs társadalom építése elsősorban az állam feladata, nem pedig a gazdaságé.

„Az üzleti szféra biztos, hogy beszél a kormánnyal, legalábbis próbálkozik, és a kormányzat is időnként tesz olyan lépéseket, amellyel megpróbálják bevonni az üzleti szférát bizonyos döntésekbe. Erre lépések vannak, az más kérdés, hogy mennyire hatékony.”

„Van egy érdekes szempont az üzleti szférán belül. Az üzleti szféra alapvetően profitorientált, a célja és a feladata az minden vállalkozásnak, hogy nemcsak, hogy megéljen, hanem jól tudja eltartani azokat, akik ebből élnek. Viszont ha ez az üzleti szféra vállalja föl adott esetben az információs társadalom népszerűsítését, akkor nemcsak a saját potenciáját növeli, hanem a saját konkurenciáját is. Gondolok itt arra, hogy egy fényképezőgép-gyártó, egy mobiltelefon-gyártó, egy mobilszolgáltató gyártó, ha növeli az érdeklődést a mobiltechnológiák iránt, akkor nem feltétlenül csak ahhoz az egy mobilszolgáltatóhoz fognak eljutni az emberek, hanem elmennek a konkurenciához is. Ez egy olyan hülye helyzet bizonyos értelemben, hogy mindenki szeretné növelni a tortának a nagyságát, de a torta nagyságával a szeletek nagysága is nő, amit a többiek kiharcolnak, ami egy gyilkos verseny.”

Ugyanez a felelősségelhárítás megfigyelhető a kormányzati oldalon is. A kormányzati szektor képviselői többnyire a gazdaságra mutogatnak vissza, azt tekintve a legjobb helyzetben lévő szereplőnek, amely a legtöbbet teheti a fejlesztésekért és sokkal nagyobbak a lehetőségei, mint az államnak. Ezek szerint a közigazgatásban és a nagypolitikában prioritások versenyeznek egymással, és az információs társadalom (értsd: az internet, illetve az infokommunikációs eszközök elterjesztése) csak egy a sok terület közül, ahová pénzt kell tenni, ahol lobbiznak az erősebb állami szerepvállalásért.

Ki kicsoda a szereplők közül?

A beszélgetések negyedik szakaszában érdekes „játékot” ajánlottunk a csoportok résztvevőinek. Azt kértük tőlük, hogy minden általuk azonosított szereplőről mondják meg az eddigiek alapján, hogy milyen élőlény (növény vagy állat) képét idézi fel bennük. Egy ilyen játék nagyon hasznos, mivel képes felszínre hozni azokat az attitűdöket, elnyomott vélekedéseket és nehezen racionalizálható vagy megfogalmazható, érzelmi indíttatású beállítódásokat is, amelyek egyébként javarészt rejtve maradnának.

Hely hiányában itt csak a négy wilsoni kulcsszereplő egymásra vonatkoztatott „ki kicsoda?” percepcióját mutatjuk be, majd ezt követően csak a civilekre vonatkozó jelzések értelmezésével foglalkozunk röviden:

A) Kormányzati szektor¹⁷

- Üzleti szféra és közpolitika együtt: összefonódott polip
- Állam: hiéna; hatóság: szamár
- Közpolitika: szúnyog, kaméleon
- Közigazgatás: sün
- Civil szektor: öszvér, vak ló¹⁸

B) Gazdasági szektor

- Kormányzat: mamut, lajhár, dinoszaurusz
- Üzleti szektor: vadászkutya, gepárd, tigris,¹⁹ fűrgő rókalábak, kopó (falkában), dögevő, hiéna, ragadozó
- Civilek: egysejtű, veréb,²⁰ csótány, patkány²¹
- Tudományos szféra: elefánt, teknősbéka

C) Akadémiai szektor²²

- Állam: plankton, döglött béka, „mega” medúza, kiscigány
- Üzleti szektor: ravasz róka, óriás krokodil
- Fogyasztóvédők és „IT civilek”: árnyék, gyerek sólyom,²³ okoskodó lajhár (a „Jégkorszak” című rajzfilmből)²⁴
- Civilek: mókus²⁵

¹⁷ A kormányzati fókusz esetében a szereplők felsorolása során hiányzott az akadémia, ezért ebben a „megnevezésdiben” sem találkozunk velük.

¹⁸ Indoklás nélkül hangzott el.

¹⁹ „Kicsit túldicsérjük magunkat.”

²⁰ „Összeszedi, ami van, megél belőle, néha sokan vannak, és zavaróak, és el kell kergetni őket.”

²¹ „Patkányt mondanék. Azért, mert nagyon életképes.” (Ezzel többen nem értettek egyet, volt, aki elszégyellte magát, és nagy vita bontakozott ki.)

²² Az akadémiai szektor önmagát nem nevezte meg kulcsszereplőként, ezért az ő felsorolásukból hiányzik az önkép.

²³ „Gyerek sólyom. Nem vadászik ez még, pici, etetni kell, de majd egyszer megnő, és majd lecsap a nem tom mire.”

²⁴ „Elvileg inkább hátra vitte a dolgokat, de túl sokat mondott ahhoz, hogy ne lehessen nem észre venni. Néha csinált jót is, néha úgy jött be neki, hogy jó lett végül.”

²⁵ „Ugrándozik, rágogat, csinálja a dolgát.”

D) *Civil szektor*

- Politika: dzsungel, hínár, kaméleon, magyar futballista (!)
- Tudományos szféra: szomorúfűz, bagoly
- Gazdaság: cápa vagy tigris
- Állam: lajhár, orrszarvú, szarvasmarha
- Civilek: hangyaboly,²⁶ szarka,²⁷ kislány,²⁸ koalamackó²⁹

A három másik szereplőnek a civilekről kialakított képe valamilyen fajta elaprózottságot, szívósságot, akár már zavaró túlélési ösztönt feltételez, miközben részben arra is utal, hogy a civil szektor még további fejlődés, növekedés, kiteljesedés előtt áll. Ez több elemében egybecseng a civilek *önképének* lényeges elemeivel is (a *kislány* és a *hangyaboly* momentumai), vagyis hogy a civilekre jellemző a nyüzsgés, a „sok kicsi sokra megy” ethosza, a szorgos tevékenykedés, és ugyanakkor lehetőség van a növekedésre. Mindeközben azonban egyfajta keserűség jeleként ott van a naivitásra való utalás, valamint az is, hogy bár a felszínen mindenki szereti őket, valójában azt szeretik, ha mutogathatják őket, miközben csendben bódítják magukat és nem sok vizet zavarnak (koala). Végül a *szarka* a magyarázat szerint itt azt jelezheti, hogy a civilek sokszor szembekerülnek másokkal, és emiatt kudarcot vallanak.

Érdekes a civileknek a többi szereplőről alkotott képe is. A politikából való teljes kiábrándulást a *magyar futballista* hasonlata ragadja meg a leginkább. Az állam – a megszokott módon – *lomhaságával, tunyaságával* tűnik ki. Az akadémiai kép ikonikus jellege miatt meglehetősen közhelyszerű („*Egy olyan szomorúfűz, amin ül egy bagoly.*”). A gazdaságnál a ragadozó természet emelkedik ki, de bizonyos korlátozásokkal („*A gazdaságnál a cápa és a tigris között gondolkodtam, de lehet, hogy túl erős [...] és a magyar gazdaság nem annyira.*”). Fontos, hogy itt – a gazdaság és a civil szféra kettősénél – található a legnagyobb aszimmetria: a gazdasági szereplők szinte egyetlen pozitív tulajdonságot láttak a civilekben, a sokszor túlzásba vitt élni akarásukat, miközben a civilek a föld legrettegettebb ragadozóikhoz hasonlították őket.

A civilek súlya és szerepe az információs társadalomban

A civilek súlyának megállapításához először is tisztázni szükséges, hogy kiről is beszélünk. A „civilség” definíciója körül mind a négy fókuszcsoporthoz vita bontakozott ki arról, hogy egyáltalán kit tekinthetünk civilnek és kit nem. Ezt egyrészt azért volt különösen fontos tisztázni, hogy közelebb juthassunk annak a kérdésnek a megvá-

²⁶ „Nekem hangyaboly jutott eszembe. Sok kicsi ízé. Lehet, hogy a hangyaboly, nem tom, az a lényege, hogy sok kicsi nyüzsgés valamit.”

²⁷ „– Kikérem magunknak!

– Sokat akar a szarka, de nem bírja a farka. A civil szervezetek, akik akarnak, de a többiekkel szemben, tehát nem azért nem bírja a farka, nem az igazi szarka hasonlat.

– Nekem az jutott eszembe, aki lop.”

²⁸ „Nekem a kislány jut eszembe a civil szervezetekre. Aranyos, jót akar, nincs nagy befolyása, kicsit naiv. De szép lány lesz belőle.”

²⁹ „Mindenkinek szereti, ne csináljon semmit. Odateszik neki az eukaliptuszlevelet, de csak azt eszi, ami bódít.”

laszolásához, hogy milyen funkciókat láthatnak el a civilek a magyar információs társadalomban, másrészt pedig azért, hogy számba vehessük az információs társadalomért tevékenykedő hazai civil szférát, és el tudjuk határolni a nem civilektől.

A definícióról folytatott vita többnyire arra az eredményre vezetett, hogy a meghatározás lehet egészen szűk is, ami csak az önkéntes alapon szerveződő, gazdasági-politikai érdekeltséggel nem rendelkező szervezeteket öleli fel, de általában a többféle módon, rugalmasan tágítható meghatározásokat részesítették előnyben. A fogalmi sokszínűséget a *civil szektor* megjelölés használata mellett a „*nonprofit szervezet*”, a „*nem kormányzati szervezet*” (Non-Governmental Organizations, NGO) és a „*társadalmi szervezet*” elnevezések is tükrözik. A beszélgetések során a résztvevők megállapították, hogy léteznek olyan szervezetek, amelyek tulajdonképpen szektorköziek: ilyenek például a gazdasági érdekképviseletek, amelyek szűken véve nem tekinthetők civilnek, de társadalmi szervezetek, és tevékenységük miatt nem sorolhatók egyértelműen a gazdasági szférához sem. Hasonló szektorközi helyzetben vannak az állam által létrehozott közhasznú társaságok is.

A civil szféra hazai beágyazódásának helyzetét és fellépésének potenciális sikertelenségét jelzi, hogy a fontossági sorrend tekintetében a résztvevők minden esetben az utolsó helyek valamelyikére tették: a kormányzati csoport számára csak a lakosságot előzi meg, a gazdasági csoportban egyedül a tudományos szféra van mögötte, az akadémiai csoportban megbontva a két utolsó kategóriát adja, és még a kategória megjelölésében is a hiányukat emelik ki, végül pedig még maguk a civilek is a fontossági sor legvégére teszik önmagukat (a tudományos szférával együtt). Ám nemcsak emiatt állítható, hogy *az információs társadalom fejlesztésére irányuló programok és tevékenységek terén a civilek gyakorlatilag nem léteznek, láthatatlanok, a többi szereplő számára súlytalanok, és a hiányukkal tüntetnek*. Ezt a képet erősítik a beszélgetésekben részt vevők megnyilvánulásai is:

„*Gyakorlatilag nincsenek jelen. Egyfolytában ezen gondolkodom, mióta erről beszélgetünk [hogy kik az ide sorolható civilek – P. R.], a netért jó, de és még?*”

„*Inkább az, hogy kik nincsenek. Tehát ilyen electronic frontiers foundation típusú jogvédő, internetes szabadságért küzdő, kifejezetten információs jogokért küzdő. Tehát információs önrendelkezési szabadságért küzdő, és az állami átláthatóságért küzdő szervezeteknek érzem én a legnagyobb hiányát. Majtényi-féle és Galántai-féle csoportok, és most két embert neveztem meg, és nem igazán szervezeteket. Nem nagyon vannak szervezetek.*”

„*Szám szerint van pár, de tényleg nem nagyon. Nem ebben a témában, hanem... egyszer mentem véletlenül be megnézni, hogy milyen az IHM-ben egy civil fórum, és ott így ültek körben emberek. Ott ült a Gáspár Matyi, meg a Gáspár Matyi, meg a Gáspár Matyi.*”

Sajnos kijelenthető, hogy kevés civil szervezet, és kevés olyan elkötelezett, a témában járatos és jól felkészült civil szakember van ma Magyarországon, aki partnere lehetne a más szektorokban működő kulcsembereknek. A helyzet azonban mégsem annyira gyászos. Egyrészt megmagyarázható, hogy egyelőre miért nincs túl sok civil szervezet ezen a téren (ami azt vetíti előre, hogy ez a helyzet idővel megváltozhat, ahogy azt a civilek várható növekedését kódoló hasonlatok (kislány, kis sólyom) is jelzik, másrészt számtalan esetben – mintegy a más szférákban végzett munkahelyi tevékenység „melléktermékeként” – tulajdonképpen civil vélemények jelennek meg, csak éppen nem civil szervezeti formában:

„És akkor mi lehet az oka a hiányuknak?”

„Szerintem az, hogy ez egy nagyon tudásintenzív terület, ahol túlterheltek az emberek, pontosan azért mert ők, vagy mi vagyunk legjobban benne ebben a területben, és meg is fizetik a piackonform tudást, tehát elszívják az agyukat a más szereplők a civil területről.

Valamit felvetnék, hogy lehet, hogy van civil jelenlét, de nem szervezetileg megfogható. Szabadszoftvertől kezdve az ITTK-klub listáig egy csomó olyan helyen látok egyéni strukturált, okos, nyomásgyakorló véleményeket, amit valószínűleg a munkahelyükön írnak az emberek, mert a forprofit szektorban vagy az államnál dolgoznak, de a véleményük valahogy megjelenik. Tehát nem civil szervezeti keretekben jelennek meg civil vélemények.”

Ugyanakkor nemcsak az agyelszívás, az emberek túlterheltsége és atomizáltsága lehet a civil szervezetek hiányának az oka, hanem – ahogy a gazdasági fókuszcsoporthoz fogalmaztak – a civilek megfoghatatlansága és gyökértelensége, valamint a kedvezőtlen politikai-gazdasági környezet is:

„Mert megfoghatatlanok. Nem olyan, mint a kormányzat, hogy ott az IHM épülete, egy jó nagy célpont és lehet rá ágyúval löni. Nem is tudtuk definiálni őket az elején, és aztán elég gyorsan megállapítottuk, hogy a webes tartalmak nagy része tőlük van. Az internetes felhasználók elég nagy része ugyancsak tőlük van.”

„Én ellentétes véleményen vagyok. Én azt mondom ebben a dologban, hogy a civil szektor ebben az információs társadalomban és az interneten keresztül hihetetlen nagy erővel van ott, de nem artikulálódik. Tehát értem ezalatt, amit te mondtál, sokféle van, és ez különböző kis igényeket relatíve a társadalom egészére [...] elégít ki, és ezek nem összegződnek olyan szinten. Van mikor valami miatt összeállnak, és akkor megjelennek ezek a dolgok, de alapjában véve masszívan a civil szerveződések fölismerték az internet és a hálózat hatását, és ezt használják, amennyire az ő anyagi és képességbeli dolgaik megvannak. [...] Beszéltünk arról, hogy 15 év alatt jöttek létre a civil szerveződések, ez nem egy életkor egy társadalmi fejlődésben és egy tőkeszegény közegben, ahol ráadásul a civil érdekérvényesítés nem is volt soha. A mostani pártrendszerben még inkább nincsen tere ennek a dolognak. Tehát keze-lába össze van kötve, és két és fél métert kéne ugrania ennek a civil szerveződésnek Magyarországon.”

A felsorolt problémák ellenére – vagy éppen ezek miatt – számos olyan feladat van, amit a más szférákhoz tartozó résztvevők meglátásai szerint a civileknek kellene ellátniuk. Ilyen lehet a jogvédelem, az internetes szabadságjogokért való küzdelem, illetve a fogyasztóvédelem. A civil szektor sokat tehet a szektorok közötti közvetítésben is, hiszen a legtöbb civil nem főállásban tevékenykedik civilként – ahogy azt a meghívottak többszörös identitása is mutatta. Sokan vannak, akik civil érdekeket képviselhetnek a munkahelyükön, és a munkahelyi világukat jeleníthetik meg a civilek között.

A fókuszok tanulsága szerint a civilek feladata, hogy minél több helyen megjelenítsék az információs társadalom értékeit, hogy az információs társadalom értékei és prioritásai legalább megfogalmazódjanak. A legsürgősebb feladat azonban a közreműködés annak a feltárásában, hogy a mai magyar információs társadalom továbbépítésében mi lehet a legfontosabb húzóerő.

Összegzés

A kutatás – jellegénél fogva – nem egyszerűen csak a civilekre vonatkozóan bővelkedik tanulságokban, hanem az információs társadalom hazai fejlettségére általában, továbbá az érintett szereplőkre, valamint a kiindulási alapnak tekintett wilsoni elméletre vonatkozóan is fontos újdonságokat tár fel.

A fókuszcsoportos beszélgetések első blokkjában nem derült ki egyértelműen, hogy *mit is nevezünk információs társadalomnak*. Miközben több beszélgetés kezdetén is utalás történt arra, hogy egy új, az ipari társadalmat felváltó paradigmáról van szó, a későbbiek során ez mindig elsikkadt, és maradt az információs és kommunikációs technológiák társadalmi elterjedése, legfőképpen pedig az internet és a számítástechnika mint legfőbb attribútum vagy *differentia specifica*, amivel az „információs társadalom” meghatározható.

A vizsgálat második blokkját nézve jól látható, hogy *a szereplők tudatában nem kristályosodik ki a wilsoni négyes*, bár kisebb-nagyobb eltérésekkel mégis ezt rekonstruálják a beszélgetés során. Többnyire belép a *média* mint fontos ötödik szereplő. A wilsoni állami szféra kettészakad érdekezérelt nagypolitikára (*hatalom*) és közigazgatásra (*végrehajtó apparátus*), de előfordul, hogy még ennél is cizelláltabban (minisztériumokra, önkormányzatokra, hivatalokra stb. lebontva) jelenik meg. A gazdaságban elkülönülnek a nagy *multinacionális* vállalatok nemzeti szintű leképeződései és a *helyi* vállalkozások. Az akadémiai szféra mellett önállóan jelenik meg az *oktatás* mint tudatosságnövelő és (nép)nevelő feladatot ellátó szereplő (Wilson az oktatást a tudományos szférához sorolja). Egyesek önálló kategóriaként említik a felhasználókat, a lakosságot is. Végül szinte mindig artikulálódik a regionalitás és a globalitás problémája, vagyis hogy mit kezdjünk az olyan, a nemzetnél kisebb vagy nagyobb képződményekkel, mint amilyen például az Európai Unió.

Míg az egyik oldalon kibővül a wilsoni négyes, addig a másik oldalon, a kapcsolatrendszer és a belső hierarchia bemutatásakor rögtön le is szűkül: az állam és a gazdaság uralja a „színpadot”, ennek a két szereplőnek a kezében vannak a döntések és a fejlesztési programok. A többiek egyrészt mellőzöttek érzik magukat, másrészt ezt valahogy természetesnek fogadják el, és éppen ettől a kettőstől, „felülről” várják a kezdeményezéseket és a „megváltást”.

Ezzel szorosan összefügg, hogy mivel a szereplők szinte kivétel nélkül felülről jövő – a politikától, illetve a gazdaságtól kiinduló – megoldásokat keresnek, *gondolkodásmódjuk egyfajta felülről lefelé haladó logikát követ*. Ez pedig olyan kulturális közeget hoz létre, ami egyáltalán nem kedvez a civil megoldások genezisének és beágyazódásának. A civilek működését is az átpolitizált, gazdasági indíttatású rend igazgatja.

Jellemző, hogy a „hogyan működik (itt és most)” kérdését mindegyik csoport összekeverte a „hogyan kellene működnie (általában)” kérdéssel. Ez arra mutat, hogy a témáról való gondolkodást bújtatottan áthatja az *önsorsrontás nemzeti önképe* („mi nem egy normális országban élünk”, „mi képtelenek vagyunk”, „lehetne ezt jól is csinálni”, „bezzeg Nyugaton”).

Jellemző továbbá a hazai helyzetre, hogy eközben *szinte mindegyik csoport képviselői másokra (és külső tényezőkre) hárították a felelősséget a saját szerepük betöltésében mutatkozó deficietékért*, ami helyenként tetten érhető azokban a hasonlatokban is, amelyeket egymásra aggtak.

Kutatásunk szűken vett tárgyára, a civil szférára vonatkozóan a vizsgálat egyik legfontosabb tanulsága az, hogy igencsak problematikus, *kit is nevezhetünk civilnek*. Tovább rontja a helyzetet az a természetes okokkal magyarázható jelenség, hogy ritka a csupán civil identitással rendelkező civil, továbbá egyes kívülről nézve idesorolható szereplők gyakran maguk sem tekintik magukat civilnek. Ezért fontos értelmezési kérdés, hogy kit is tekinthetünk civilnek, úgy, hogy indokolatlanul ne zárjunk ki senkit sem ebből a körből, de ne is tágítsuk ki túlságosan a kereteket. Ha a civilek csoportját szűkebb értelemben határozzuk meg, vagyis nem értjük bele az érdekképviselőket (például IVSZ), az ernyőszervezeteket és az akceleratorokat (pl. NIOK, Zöld Pók) vagy a nemzetközi „fiók-szervezeteket” (például magyar W3C), és csak az alulról jövő kezdeményezésként létrejött, minden közvetlen gazdasági és politikai érdektől mentes és tisztán hazai civil szerveződések soroljuk ide, akkor valóban nagyon kevés olyan szervezetről adhatunk számot, ami az információs társadalom kiépítésének jegyében fejt ki tevékenységét.

Különösen azért fontos ez, mert a „*félig civilek*”, például az állam által létrehozott közhasznú társaságok, a gazdasági szereplők érdekképviselőt ellátó különféle társadalmi szervezetek, a nemzetközi szervezetek helyi csoportjai stb. fontos közvetítő szerepet látnak el az egyes szereplők között – nem a wilsoni gyémánt valamelyik csúcán, hanem a köztük lévő közvetítő tengelyen „ülnek”.

A legfontosabb szereplők meghatározásából leszűrhető további fontos tanulság, hogy a wilsoni elmélet esetleg módosításra szorulhat: legalábbis Magyarországra adaptálva (és feltehetőleg számos más ország esetében is) feltétlenül megfontolandónak látszik a *média* „beemelése” a kulcsszereplők közé. Ugyanakkor – az elmélet érvényességét igazolva – a fókuszcsoportos beszélgetésekből is kiderült, hogy a fejlődést és az adott intézményrendszer aktuális működését, hatékonyságát és outputjait elsősorban a szereplők közötti viszonyrendszer határozza meg, ahogy azt Wilson is állítja. Ebből a szempontból a fókuszcsoportos kutatás legfontosabb felismerése az, hogy a *szereplővilágok közötti kötőanyagot éppen azok a civilek, legfőképpen a „félig civilek” adhatják, akiknek átjárásuk van az egyes szektorok között, mivel egyidejűleg többszörös identitással rendelkeznek*. A probléma csupán az, hogy ezek a „félig civilek” – például a nagy befolyással rendelkező gazdasági érdekképviselők – egyáltalán nem tartják magukat civileknek, aminek az az egyik legfontosabb oka, hogy a gazdasági szektorban a civil szférának meglehetősen rossz a megítélése (lásd *patkány, veréb*). A civil szféra „szegény rokonnak” számít, az idetartozók hatalma a legkisebb, s ezért senki sem akar önként a civilek közé számíttatni, sorsközösséget vállalni velük. Persze ez kölcsönös, a civilek sem tekintik a civil köntösbe öltözött különféle állami és gazdasági szereplőket „igazi civileknek”, mivel ezek tulajdonképpen csak másfajta eszközzel próbálnak érvényt szerezni saját érdekeiknek. Így válnak kicsit gyanússá egymás számára a „félig civilek” és az „igazi civilek”, ami megnehezíti köztük a kommunikációt, és így a közvetítő funkciót is gátolja. Ez pedig végső soron a hazai információs társadalom fejlődésének is a kárára van.

Ebből következik néhány fontos további tanulság is:

- megfigyelhető a civilek tüntető „hiánya”: a civil funkciókat többnyire vagy mások látják el, vagy senki sem látja el őket;
- meghatározó a civilek láthatatlansága: sok esetben sem más szereplők, sem maguk a „civilek” nem tartják egyértelműen civilnek még azt a kevés létező szereplőt sem, aki van;

- végül mindez kumulálódik a civilek mellőzöttségében és gyengeségében: a szereplők hierarchialistáin rendre az utolsó helyre szorulnak, ami jól mutatja lehetőségeiket az érdekvédelemben.

Az vigasztalhat bennünket, hogy ez a kutatás csak egy pillanatképet vázol fel, ami a 2005 tavaszi állapotokat rögzíti. A civil szektor – a társadalom egészével együtt – folyamatos mozgásban és fejlődésben van, tehát minden bizonnyal eljőhet még az az idő, amikor Magyarországon is felnő az információs társadalom kiépítése terén rá váró feladatokhoz is.

Irodalom

- Török Marianna – Oprics Judit (2004): Magyarországi civil szervezetek informatikai és egyéb kommunikációs jellemzői. *BME-ITTK Kutatási Jelentés*, 27–28.
- Wilson, III, Ernest J. (2003): *The Information Revolution in Developing Countries*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Wilson, III, Ernest J. (2004): *Scholarship and Practice in the Transitions to a Knowledge Society (manuscript)*.

Melléklet

A fókuszcsoporthoz tartozó beszélgetések vezérfonala

Bemutató

- bemutatkozás (csoportvezető, asszisztens és minden résztvevő),
- tiszteletjes tegezés, konstruktivitás,
- a kutatás hátterének és annak ismertetése, hogy az elhangzottak alapján tanulmány készül,
- engedélykérés hang- és képfelvétel készítéséhez,
- az interjú hossza egy-másfél óra,
- könyvajándékot kap minden résztvevő.

I. A magyar információs társadalom fejlettsége

- Milyen altémák tartoznak az információs társadalom területéhez?
- Melyek a legfontosabb, illetve legkritikusabb kérdések napjainkban a világban és itthon?
- Milyen Magyarország fejlettsége?

II. Szereplővilág

Kik a kulcsszereplők ebben a térben, akik a legtöbbet tehetik az előbbre jutásért? (Az azonosított szereplőket fel kell írni a táblára.)

III. Viszonyok a szereplők között

- Az említett szereplők között milyenek a viszonyok (például hol vannak konfliktusok, szövetségek, kommunikációs zavarok stb.)? (A viszonyok ábrázolhatók a táblán.)
- Ki dominál, kik az elsődleges-meghatározó szereplők?
- Hol vannak egy képzeletbeli fontossági rangsorban a civilek?
- Milyen élőlény lenne a civil szféra ebben a térben? Milyenek a többiek?

IV. A civilek és szerepük

- Kik tekinthetők civileknek?
- Mi lehet a civilek funkciója a magyar információs társadalomban?
- Melyek azok a civil szervezetek, amelyek a legtöbbet teszik a magyar információs társadalomért? (A tábla használatával.)
- Konkrét példák, esettanulmányok?

A beszélgetések résztvevői

Állami szektor

- Bárdos Ferenc (Nemzeti Civil Alap Tanács)
- Bódi Gábor (Elektronikus Kormányzati Központ – EKK)
- Ferge Sándor (Informatikai és Hírközlési Minisztérium – IHM)
- Király Edina (Országgyűlés Civil Irodája)
- Sebestény István (Központi Statisztikai Hivatal – KSH)

Gazdasági szektor

- Gróf Imre (Infopark Rt.)
- Lillin Ferenc (Vodafone)
- Loncsár Tibor (Vezető Informatikusok Szövetsége és MOL)
- Mlinarics József (Magyar Tartalomipari Szövetség – MATISZ)
- Molnár Imre (Hewlett Packard)
- Pallér Gábor (NOKIA)
- Pohly Ferenc (T-Com)
- Szkurka János (SUN Microsystems)

Akadémiai szféra

- Sükösd Miklós (Central European University – CEU, Végeylet)
- Porkoláb Anikó (Nonprofit Információs és Oktató Központ – NIOK)
- Nagy Ádám (Budapesti Műszaki Egyetem Információ- és Tudásmenedzsment Tanszék – BME-ITM, Civil Szemle, INFONIA Alapítvány)

Civil szféra

- Csapó Ida (Magyar Internetező Nők Egyesülete – MINők)
- Nizák Péter (Soros Alapítvány)
- Alföldi István (Neumann János Számítógép-tudományi Társaság – NJSZT)